

Dějiny ve veřejném prostoru II. Vystavování minulosti (online, 22. října – 11. prosince 2020)

Na podzim a v zimě roku 2020 proběhl druhý ročník konference pořádané fórem Dějiny ve veřejném prostoru, tentokrát na téma „vystavování minulosti“.¹ Setkání organizuje širší konsorcium institucí,² které se zaměřují na oblast „public history“ a snaží se propojovat různorodé aktéry na poli historického vzdělávání (archiváři, didaktici dějepisu, edukátoři z neziskových organizací, historici, muzejní pedagogové, studenti historie a učitelství dějepisu ad.). Druhý ročník konference, která se koná jednou za dva roky, se kvůli epidemii Covid-19 realizoval v distančním online formátu. Rozsáhlý program probíhal v jednotlivých blocích od 22. října do 11. prosince 2020. Díky distančnímu formátu jsou všechny příspěvky přehledně dostupné na Youtube kanálu konference.³

Předkládanou zprávu o konferenci jsme společně vytvořili jako studenti a studentky kurzu „Dějiny ve veřejném prostoru“, který v zimním semestru akademického roku 2020/2021 probíhal po vedením Kamila Činátla na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty UK. V rámci kurzu jsme se předem seznámili s tematickým zaměřením a programem konference a společně diskutovali témata související s problematikou „public history“ a otázkami „vystavování minulosti“ nejen v muzeích, ale též v dalších veřejných prostorech a institucích. Návazně jsme si vybrali konkrétní panely, které nás svým zaměřením oslovily, a připravili se na aktivní účast na konferenci. V rámci online přenosů jsme kladli přednášejícím předem promyšlené dotazy a aktivně se zapojovali do diskuze. Na konci semestru proběhlo souhrnné vyhodnocení konference, jehož součástí byla zpětná vazba organizátorům a také tato zpráva. Nepůjde v ní o extenzivní popis široké škály panelů a konkrétních příspěvků, ale o výběrovou reflexi několika silných témat, která nás oslovila.

DIGITÁLNÍ HRY A HISTORIE

Velmi zajímavé téma otevřel příspěvek Jana Kremera „Zažít český středověk: Digitální hry jako historie“. Aniž bych patřila mezi aktivní hráče (mé povědomí o videohrách je značně neucelené), přednáška mě velmi oslovila. Strukturovaný krátký výklad o (ne)výhodách historických her byl vhodně doplněn o příklady ze zahraničí. Silnou pozici her při zpřítomňování dějin ve veřejném prostoru ilustrovala aktuální kauza kolem hry *Kingdom Come* (spor historičky Kláry Hübnerové a vývojáře hry Daniela Vávry). Jan Kremer nerefletoval jen možné pozitivní přínosy nového média a jeho potenciál podpořit historickou gramotnost (jak přemýšlíme a diskutujeme o minulosti), ale i kontroverze a případné negativní dopady (povrchní a subjektivní

1 Program konference je dostupný online: <https://forumdvp.cz> [náhled 4. 10. 2021].

2 Na organizaci konference se podílejí Filozofická fakulta UJEP Ústí nad Labem, Filozofická fakulta UK Praha, Historický ústav AV ČR, Pedagogická fakulta UK Praha a Ústav pro studium totalitních režimů.

3 Přístupné z <https://www.youtube.com/playlist?list=PL8y3LNGWcj830vwfeFVM-eIAjo-1OPhLjp> [náhled 4. 10. 2021].

podání dějin, fikcionalizace ad.). Reflexe rizik se mi nejeví jako důležitá z toho důvodu, že bych byla zarytou technopesimistkou. Příklady špatné praxe a konkrétní analýzu možných negativních dopadů však považuji za důležité. Tato rizika totiž v rámci debat o využití her často zapadají pod tlakem argumentů ve stylu: „Buď ráda, že se o historii vůbec zajímá, a na nějaké nepřesnosti nekoukej.“ Chceme-li však hry při popularizaci vědy a ve vzdělávání seriózně využít, měli bychom tomu, jak zobrazují minulost, kriticky rozumět. (KK)

INTERDISCIPLINÁRNÍ INVENTURY PAMĚTI

Konference nabídla dva bloky zaměřené na inventuru paměti, v jejichž rámci se potkávali badatelé z různorodých disciplín a kontextů. Modelově bych vyzdvihla příspěvky novináře Davida Klimeše, politologa Ondřeje Slačálka a učitele a didaktika dějepisu Jaroslava Najberta. Mezioborový dialog považuji za naprosto klíčový. Mediálně známá jména (třeba v případě novinářů) přitáhnou pozornost poučené veřejnosti spíše než vynikající, avšak méně známí badatelé ze zahraničí. A o to také trochu jde. Abychom nediskutovali o veřejnosti bez veřejnosti, nezůstali uzavřeni v akademické bublině. Dotazy a argumenty z jiných oborů a oblastí veřejnosti pak mohou přinést nečekaný, ale třeba zajímavý směr diskuze — což bylo zřetelně vidět na množství komentářů a otázek v panelech k inventuře paměti. Navíc šlo o zajímavá témata. Současná role historika v médiích, aktuální představy o úpadku dějin a možného poučení z nich či role Vlastimila Vondrušky jako „historika — romanopisce“ by zaujaly nejen mě. (KK)

SVĚDECTVÍ PAMĚTNÍKA V SOUDOBÉ HISTORICKÉ KULTUŘE

Z panelů věnovaných inventuře paměti mě oslovil zejména příspěvek didaktika dějepisu a učitele Jaroslava Najberta, který se zaměřil na diskutovaný případ údajné pamětnice Gulagů Věry Sosnarové, jejíž vyprávění se po několika kolech historické revize dočkalo silného znevěrohodnění. Jaroslav Najbert se nicméně nezaobíral primárně obsahem (případnou pravdivostí či falešností jejích vzpomínek), ale zaměřil se na širší kontext práce s pamětníkem a proměnu historické kultury. Svůj rozbor opřel o analýzu mediálních sdělení kolem příběhu Věry Sosnarové. Sledoval zejména techniky objektivizace pamětnického vyprávění. Pro úspěch vyprávění byl klíčový osobní prožitek, který dle Najbertových analýz doprovázelo až tělesné prožívání traumatického osudu Věry Sosnarové a důraz na afektivní vjemy. Naopak chyběla kognitivní práce se vzpomínkami a schopnost kritické reflexe. K objektivizaci vzpomínek jako „historie“ docházelo v několika rovinách. Zprvce různé instituce (například římskokatolická církev, TV Nova, ale i veřejnoprávní média) mnohdy zaštitily Věru Sosnarovou jako osobnost, o které se nepochybuje. Zároveň k tomu sloužily i klasické techniky jako použití archivních záběrů bez uvedení kontextu, výběrová práce s fakty nebo účelové citace historiků, které pouze potvrzovaly předem daný interpretační rámec. Mezi lety 2008–2009, kdy se příběh poprvé výrazně prosadil, a vypuknutím

sporu v roce 2019 došlo k proměně společenského kontextu. Prvotně média rámovala příběh Věry Sosnarové jako doklad zrůdnosti stalinismu a nevyrovnání se s komunistickou minulostí, v roce 2019 se rámec posunul k tématu dezinformací a fake news spojených s otázkou ruské hybridní války.

Reflexi kauzy Jaroslav Najbert nevyužil k nějakému definitivnímu soudu, ale jako expozici k obecnějším otázkám po roli pamětníků, intenzitě mediálního aktivismu, propojení mezi historickým výzkumem a veřejnou debatou. Pamětnická vyprávění jsou ve veřejném prostoru velmi populární, ať už jde o média, neziskové organizace nebo školy. Promyšlení společenské role pamětníka a také možných přístupů k využití svědectví ve vzdělávání je velmi přínosné; oceňuji, že se tato problematika na konferenci probírala. Jako podnět do budoucna bych navrhoval do jednotlivých panelů konference zahrnout také zástupce veřejné sféry, případná výměna názorů by mohla přispět nejen ke kultivaci práce s pamětníky ve veřejném prostoru. (FL)

NEPOHODLNÉ DĚJINY?

Historik Vojtěch Kyncl během svého výstupu v panelu „Muzea v pohybu“ nadnesl několik zajímavých tezí, které se týkaly dynamických proměn na poli soudobých dějin. Podrobněji se zabýval mediální kauzou jedné z židovských obětí nacistického teroru v Lidicích — Štěpánkou Mikešovou-Levingerovou, v níž byl sám Kyncl i výrazným aktérem. Tato kauza ilustruje možné následky otevření dosud tabuizovaných témat. Podobné procesy nastaly v posledních dekadách téměř ve všech státech Evropy a zejména v USA, kde ve vztahu ke druhé světové válce docházelo například k debatám v souvislosti s nasazením afroamerických vojáků. Mnozí byli dodatečně dekorováni (často in memoriam).

Muzea se v dnešní době nachází na prahu mnohem větších změn. Silné téma představuje dekolonizační proces muzeí a s tím související etické okolnosti akvizicí sbírkových předmětů do muzejních sbírek. Tento trend je patrný nejen v USA, ale i v muzejních institucích západní Evropy. Ačkoliv středoevropská muzea ve velké míře nepocítují kolonizační odpovědnost, je oprávněné se ptát po původu jejich sbírkových předmětů.

Muzea se na prahu druhé dekády „dávají do pohybu“, a to nejen v kontextu detaibuizace dějinných témat a s tím související aktualizace jejich narativů. Stojí před výzvou dekolonizačních procesů, rasových otázek, masového nástupu digitalizace expozic, ale také před zásadním posunem v jejich samotném fundamentu, což výstižně popsala známá muzejní teoretička a kurátorka Barbara Kirshenblatt-Gimblett, jejíž řeč „Vystavování historie, vytváření historie: nadnárodní pohledy“ otevřela úvodní panely konference. (VŠ)

CO SE STARÝMI POMNÍKY?

V řadě konferenčních panelů rezonovalo aktuální téma památníků, architektury a památek ve veřejném prostoru obecně. Mluvilo se především o možnostech dalšího

využití budov, které už neslouží svým původním účelům nebo dlouhou dobu chátrají, o zdařilých i méně zdařilých rekonstrukcích brutalistní architektury. Též obecněji o tom, jakou funkci budovy a památky ve veřejném prostoru mají nebo by alespoň mít měly.

Jednu z možných cest, jak vyřešit problém „druhého života“ těchto objektů, nabídl příspěvek historičky Karolíny Bukovské, která se zaměřila na nepohodlné a často i nenáviděné pomníky, památníky a různé skulptury, které jsou dnes jen jakýmsi nechtěným mementem komunistické minulosti. Ve většině depozitářů Leninové a Stalínové jen bezúčelně stojí, ale objevují se i nové přístupy, kdy se problematické objekty vystavují ve veřejném prostoru (Memento Park v Budapešti, Grutas Park v Litvě). Sochy, často s ironickým nádechem, hledají nové funkce a víceméně slouží jen jako atypické kulisy. Zajímavý je příklad ruského Muzeon Parku v Moskvě, kde se na pomníky nahlíží jako na umělecká díla. Odlišný přístup zvolili v Berlíně, kde nejružnější sochy, nejen komunistické, slouží jako ilustrace společenských změn a převratů.

Průhled do různých praxí vystavování těchto objektů uzavřela Bukovská poměrně prozaickou otázkou: Kam se sochou maršála Koněva? Obdobné tázání má dnes větší platnost, než by se na první pohled mohlo zdát. V budoucnu se s podobným problémem můžeme setkávat mnohem častěji, jak naznačují obdobné debaty nad pomníky ve veřejném prostoru v zahraničí. Nepředvídatelné situace, kdy se pomníky stávají průsečíkem sporů, kladou nové nároky na roli historika a historické vědy ve společnosti. Jaký postoj by měl odborník k pomníkové kauze zaujmout? Příspěvek Karolíny Bukovské nabízí různé inspirativní přístupy, které však shodně předpokládají promyšlený přístup ke kontextualizaci takových objektů. (OP)

O ČEM VYPOVÍDÁ SPOR O MARIÁNSKÝ SLOUP?

Pomníkovým sporům se věnoval i historik Jaroslav Šebek, který zkoumal politické a společenské souvislosti dlouholeté debaty kolem mariánského sloupu, jež v roce 2020 vyvrcholila jeho znovuvztyčením na původním místě. Aktuálnost takové reflexe podtrhuje skutečnost, že v předešlém roce docházelo ve státech západní Evropy a USA spíše ke strhávání památníků s cílem upozadit osobnosti a události, jež připomínají. V České republice lze hovořit o opačné tendenci: kromě mariánského sloupu byl vztyčen pomník Marie Terezie na Praze 6 a do diskuze opět vstoupila také úvaha o obnovení sochy maršála Radeckého na Malostranském náměstí. Šebek upozornil, že kromě zpětné reflexe vlády Habsburků v sobě vztyčování výše zmíněných pomníků nese množství dalších společensko-politických významů.

Jádrem sporu o mariánský sloup je dle Jaroslava Šebka dvojitý pohled na českou minulost. První z nich lze označit za národně liberální a druhý za národně konzervativní. Tyto dva přístupy k interpretaci českých dějin stály proti sobě již v době stržení sloupu, ale právě vyhocení jejich sporu v současnosti odráží stav české společnosti. Podle Šebka to poukazuje na obecnější proměnu sociální mentality, jejímž znakem je posilování pseudonáboženských fenoménů v rámci krize liberální demokracie a současně snaha liberálních a konzervativních názorových proudů o posílení jejich místa ve veřejném prostoru skrze vztyčování zástupných symbolů. (AČ)

CHRÁNIT SOCIALISTICKOU ARCHITEKTURU?

Díky aktivnímu zapojení odborníků z Fakulty architektury pražského ČVUT se konference hodně věnovala poválečné architektuře. Přednášky architektů Miroslava Pavla a Petra Vorlíka poukázaly na problémy spojené s nejistotami ohledně hodnoty architektury z doby komunismu. Stavby jsou často ohrožené demolicí či razantní přestavbou. V odborné i laické společnosti se diskutuje jejich potenciální umělecká hodnota. Vedou se spory o památkovou ochranu, která často představuje jediné řešení, jak stavby před demolicí či razantní přestavbou zachránit. Přednášející reflektovali předsudky, skrze které je architektura druhé poloviny 20. století vnímána a které vedou k jejímu podceňování. Stavby jsou často neoblíbené či přímo nenáviděné, neboť je vnímáme jako symboly minulého režimu se všemi jeho negativními atributy. Tento fenomén ilustroval zvláště příspěvek Miroslava Pavla, který se věnoval regionálním sídlům okresních výborů komunistické strany.

Petr Vorlík v rámci panelu upozornil na důležitost osvěty. Je třeba seznamovat obyvatele s touto architekturou, seznámit je s původním projektem, poukázat na jeho silné stránky i případné nevhodné či přímo devastující přestavby. Exemplárně zmínil hotel Thermal, který se řadě obyvatel Karlových Varů nelíbí, ale zároveň už si bez něj danou lokalitu nedokážou představit. Poukázal též na význam generačního pohledu. Pamětníci socialistické éry jsou často shovívavější ke stavbám, které nesloužily politickým účelům, naproti tomu mladší generace je více nakloněna hodnocení stavby z estetického hlediska či na základě architektonických kvalit, ať už byl její původní účel jakýkoliv.

Panel zaměřený na architekturu nabídl řadu otázek. Může se architektura odpoutat od doby svého vzniku či účelu, kterému sloužila? Je možné, aby na zadání totalitního režimu vznikala kvalitní architektura? Návazných diskuzí se však účastnili ponejvíce architekti či historikové architektury, přičemž by stavu diskuze prospělo i výraznější zapojení historiků, kteří by mohli tyto stavby reflektovat z dalších perspektiv. Konference ukázala, že na poli dějin ve veřejném prostoru existují silná společná témata, badatelé k nim však často přistupují ze specificky oborových perspektiv a ne vždy jsou schopni nalézt společnou řeč. Konference nicméně nabídla prostor pro vzájemný dialog, který může mezioborovou spoluprací podpořit. (ZP)

DĚJINY NA ZÁMKU

V rámci konference mě nejvíce zaujal panel „Dějiny na zámku“, protože autorky své vize prezentace dějin na zámku propojily se zájmovým vzděláváním dospělých. Když budeme vycházet ze statistik zájmu o vzdělávání u dospělé populace v produktivním věku, dojdeme k závěru, že většina dospělých se vzdělávat buď nechce, nebo nemůže, či o to nestojí. Hrady a zámky jsou však unikátním prostorem, kde i přes tuto nechuť Čechů ke vzdělávání v dospělém věku k němu dochází, a co víc, hrady i zámky jsou navštěvované nejen dobrovolně, ale také často. A to i navzdory formě, v jaké je dospělým návštěvníkům vzdělávací obsah předáván. U nezanedbatelného množství zámků totiž často převládá čistě frontální, návštěvníka neaktivizující výklad, který

je děsivě podobný bez ohledu na umístění památky. Často si tak můžeme vyslechnout historiky o černé kuchyni či obrazu prvního majitele jak na zámku v jižních Čechách, tak ve Slezsku. I prezentace prostor zámků bývá velmi podobná, bez ohledu na status zámku či jeho geografické umístění. Lucie Budířská představila zcela odlišnou cestu, kterou se rozhodli jít na zámku Vimperk, kde z původního mobiliáře zbylo jen velmi málo věcí. Zámek Vimperk je tak představován prakticky, ve formě „white wall“ (jak by řekli developeři), kde jsou rekonstruované pouze zdi či podlahy, a celý zážitek ze zámku tak stojí na výkladu průvodce a monumentálních, byť prázdných prostorech. Dále mi přišla velmi zajímavá diskuze na téma nutnosti průvodce, když dnes většinu informací najdeme na internetu — dal by se celý výklad přesunout do aplikace? Takto uvažovali například na zámku Veltrusy, kde najdeme místo průvodce pouze šipky po směru trasy a v jednotlivých místnostech QR kódy s výkladem, videi a obrázky. Aplikaci provází pouze jednoduché „handouty“ po jednotlivých místnostech. Je to ovšem levnější než živý průvodce? Zkušenosti panelistek jsou takové, že se prohlídky s průvodcem zaryjí hlouběji a jsou ekonomické — výdělky ze vstupného ovlivňují i kvalitu výkladu. (JČ)

Kristina Kupková — Filip Liška — Viktor Šimek — Ondřej Peleška —
Adéla Čermáková — Zdislava Pilařová — Jitka Černá